

Реферат на тему: "Французький, англійський, німецький народно-героїчний епос. "Пісня про Роланда", "Пісня про Нібелунгів", "Пісня про мого Сіда""

Тематично-літературні

РЕФЕРАТ

на тему:

Французький, англійський, німецький народно-героїчний епос. "Пісня про Роланда", "Пісня про Нібелунгів", "Пісня про мого Сіда"

В історії культури різних народів важливе місце посідають старовинні літературні пам'ятки, де йдеться про події сивої давнини. Створювані невідомими поетами, ці шедеври народного мистецтва існували в усній формі, передавались від покоління до покоління, а згодом їх записували, по-своєму витлумачуючи й доповнюючи, теж здебільшого невідомі автори. До таких пам'яток належать героїчні епічні поеми, які виникали ще за первіснообщинного ладу і жили в античному, ранньофеодальному й пізньофеодальному суспільствах. Серед видатних творів пізнього середньовіччя — російські билини, героїчні пісні балканських народів, вірменська поема "Давид Сасунський", французька "Пісня про Роланда", іспанська "Пісня про мого Сіда" і німецька "Пісня про Нібелунгів".

Виникла поема між 1200-1210 роками, можливо, в місті Пассау. Написав її, гадають, придворний шпільман. Так називали в середні віки мандрівних поетів, акторів, музикантів. Первісний рукопис невідомого шпільмана загинув, однак його твір жив у народі, і шанувальники поезії записували різні його варіанти. Один із таких варіантів уперше знайшов 1757 року в місті Хоенемсі швейцарський письменник і літературознавець Й. Я. Бодмер. Подальші пошуки виявили 32 таких варіанти в трьох різних редакціях. Після багатьох років ретельної праці над усіма варіантами й редакціями вченим удалося відновити первісний текст, який в усній традиції був відомий під назвою "Загибель Нібелунгів" (за останніми словами поеми).

В основу "Пісні про Нібелунгів" лягли події і легенди часів середньовіччя, епохи великого переселення народів,— завоювання Європи гуннами на чолі з Аттілою (Етцелем) в V ст. Невідомий талановитий поет майстерно поєднав у своєму творі два цикли народних переказів, що існували ще з VI ст.: історію трагічного шлюбу нідерландського королевича Зігфріда й бургундської королевни Крیمгільди та історію загибелі королівства, заснованого на початку V ст. східногерманським племенем бургундів із столицею в місті Вормсі (верхня течія Рейну), яке 436 року захопили гунни.

"Пісня про Нібелунгів" — монументальний твір. Вона налічує 39 "авентюр" (пісень,

частин), які обіймають біля 2400 строф (понад 9 тисяч рядків). Строфа складається з чотирьох рядків.

Німецький поет Генріх Гейне відзначав, що в "Пісні про Нібелунгів" "справді є велика, могутня сила". Мова поеми, за образним визначенням Гейне, "це кам'яна мова, рядки там схожі на зримовані плити. А між ними де-не-де вибиваються червоні квітки, ніби краплини крові, й звисають довгі пагони плюща, ніби зелені сльози".

Великий Гете говорив: "Знайомство з цим твором засвідчує рівень культури нації... Його мусить прочитати кожен".

Але прочитати таку поему не просто. Так звана середньовісньонімецька мова, якою розмовляли німці в середні віки і якою написана "Пісня про Нібелунгів", для сучасного німця так само мало зрозуміла, як для нас давньоруська. Щоправда, поему не раз перекладали сучасною німецькою мовою. Вперше цю працю здійснив 1827 року відомий вчений-фольклорист Карл Зімрок. 1959 року в НДР вийшов новий переклад, зроблений Гельмутом де Баром. Та широким масам читачів нелегко ознайомитися з твором і в перекладі — через великий його обсяг, складність змісту, необхідність певної історичної й філологічної підготовки. [5]

Слід також нагадати, що "Пісню про Нібелунгів" спіткала в Німеччині лиха доля. Протягом століть німецькі націоналісти спотворювали її ідейний зміст, щоб довести існування буцімто особливих німецьких чеснот — "німецької вірності", "німецької мужності", "німецької жіночої цноти", щоб утвердити думку, буцімто "німцям судилося оздоровити світ". З другої половини XIX ст. ідеологи німецького імперіалізму використовували "Пісню про Нібелунгів" для ідейної підготовки загарбницьких воєн за перерозподіл світу на користь Німеччини. У липні 1918 року, коли перша світова війна вже доходила до кінця, німецькі мілітаристи почали черговий великий наступ на Західному фронті, закликаючи війська до "вірності Нібелунгів", до "удару Гагена", до "стійкості Зігфріда", що призвело до нового безглузлого кровопролиття. Фальсифікація "Пісні про Нібелунгів" досягла кульмінації в часи фашизму й розв'язаної ним другої світової війни. Відомий "оборонний вал" на заході країни назвали "лінією Зігфріда". Його ставили за взірець "одвічної німецької хоробрості", забувши про нідерландське походження героя, а в його пригодах вбачали "прагнення до світового панування". "Німецька хитрість", нібито оспівана в поемі, була піднесена в державний принцип, все дозволяла і обґрунтовувала заклик — із суворою рішучістю Гагена битися до смертельного кінця.

"Пісня про Нібелунгів" приваблювала багатьох німецьких митців. За її мотивами письменник-романтик Фрідріх де ла Мотт Фуке написав драматичну трилогію "Герой півночі", Фрідріх Геббель — кілька трагедій, композитор Ріхард Вагнер — тетралогію "Перстень Нібелунга". Є і в Фюмана вірш "Лихо Нібелунгів", у якому поет від імені народів проклинає фашистів, котрі називали себе "Нібелунгами".

Своїм же прозовим переказом "Пісні про Нібелунгів" Фюман, зберігши стиль та інтонації старовинного сказання, повернув найширшим масам німецького народу його героїчний епос, котрий, при всій трагічності змісту, як усякий витвір мистецтва, що

ґрунтується на народній основі, утверджує гуманізм, справедливість, дружбу й мир між народами.

"Пісня про Роланда" є першим воістину національним шедевром французького мистецтва. Вона височить... серед пам'яток нашої літератури подібно до високої й могутньої арки, можливо, трохи й вузької, але грандіозної, під якою ми не можемо пройти без здивування, пошани й гордості.

"Пісня про Роланда" — одна з французьких середньовічних героїчних поем, які називались у Франції піснями про подвиги (*Chansons de geste*). В ній оповідається про події, що справді відбувалися в кінці VIII ст. (778 року), коли французький король, "римський імператор" Карл Великий повертався з Іспанії, з походу проти арабів (араби тоді володіли Іспанією) і коли ар'єргард його війська в Ронсевальському межигір'ї Піренеїв був знищений гірським племенем басків. Разом з багатьма іншими французами, передають літописи, загинув і граф Роланд (Хруодланд). Пісня про ці події склалася значно пізніше самих подій (найдавніший запис її належить до кінця XI ст.) і переказує їх зовсім вільно: в центрі оповідання стоїть Роланд, якого зроблено племінником Карла, ідеальним лицарем, втіленням васальної вірності сюзеренові — Карлу. Роландові протиставлено другого васала Карла — зрадника Ганелона; басків-християн замінено сарацинами (арабами), яких автор вважає язичниками, поклонниками неіснуючого бога Махмета (Магомета). В плані поеми досить ясно визначаються три частини: 1. Зрада Ганелона: а) нарада сарацинського короля Марсілія в Сарагосі; б) нарада Карла в Кордові; в) посольство Ганелона та його зрада; г) безвихідне становище ар'єргарда на чолі з Роландом. 2. Смерть Роланда. 3. Помста за Роланда. Спочатку поему було призначено для усного виконання: вона розповідалася, як російські би-ліни, під акомпанемент музичного інструменту. Повний текст поеми складається з 290 строф (або тирад), написаних десятискладовими рядками; закінчення рядків об'єднані співзвуччями останнього наголошеного голосного звуку (асонансом, або неповною римою); в кожній строфі пересічно від 12 до 35 рядків.

"Пісня про Роланда" належить до циклу тих історичних пісень (*chansons de geste*) з X-XIV століття, який в'яжеться з особою Карла Великого, хоч оспівувані факти є і раніші і пізніші, а часто й зовсім фантастичні. З того циклу пісень "Пісня про Роланда" дійшла до нас у найстаршій формі. Представляючись піснею в віршах із асонансами замість рим, вона могла з'явитися не раніше другої половини XI століття. Вказують на це властивості мови, історичні натяки (наприклад, пограбування Єрусалима Турками, Оріфлам), згадки про історичні особи, які жили в X столітті (наприклад про Ричарда Норманського, Готфріда з Анжу) і загальна поетична декорація. В такій редакції ця пісня записана в оксфордському рукописі, який було переписано в Англії в другій половині XII століття. В тій редакції на кінці пісні було згадано поета чи співця Турольда.

Ядром пісні є дрібний історичний факт: знищення малого відділу французької армії Басками в Ронсевалі в 778 р. Та пригода викликала серед Франків велике враження. А

хоч визначні імена убитих лицарів [164] були довго у Франції всім відомі, в пісенній традиції залишилося одно ім'я Гротланда (Роланда), бретонського маркграфа. Це є свідченням того, що пісні про ронсевальську пригоду склалися серед Гротландових дружинників, мешканців французької Бретані. На бретонське походження й першої редакції "Пісні про Роланда" вказують і сліди бретонського діалекту, які містяться в останній редакції.

Про різні моменти ронсевальської пригоди у Франції було складено величезну кількість невеликих пісень. Під кінець XI століття була складена на їх основі велика епічна пісня. Вона не збереглася. Але свідoctво про неї дають нам дві латинські переповідки — одна в прозі, друга в стихах. Прозова переповідка — то дев'ять розділів хроніки з першої половини XII століття, приписуваної архієпископові Турпіну; переповідка в стихах — то "Carmen de proditiōne Guenonis" (пісня про зраду Ганелона). Обі вони оперті на пропавшій найстаршій редакції "Пісні про Роланда". Обі незвичайно помічні при порівнянні та зіставленні старших і новіших частин редакції пісні.

На українську мову "Пісню про Роланда" перекладали декілька разів, найбільш цікавим видається переклад В.Щурата, який після перекладу у своїй передмові писав: "Перекладати "Пісню про Роланда" я почав ще під кінець 1889 р. Спонукала мене до того її схожість з нашим "Словом про похід Ігоря Святославича", на яку мені не раз звертав увагу в своїх викладах української літератури кращий з учителів, Володимир Коцовський. Його зближення нашої лицарської пісні зі старофранцузьким епосом, хоч і намічувані злегка, давали не лиш те саме, що в 11 літ пізніше дав В. В. Еаллаш, але навіть дещо більше. Вже Коцовський в 1889 р. звертав увагу на факт, що майже рівночасно на Сході й на Заході Європи з'являються лицарські поеми, в яких основою є боротьба з "поганими", а пануючим духом — помста й патріотизм, а причиною катастрофи — брак солідарності між своїми. Тоді ж проводив Коцовський паралель між героями поем: київським Святославом і Карлом Великим, Ігорем Святославичем і Роландом, Всеволодом і Олівером. Зближував голосіння Святослава по Ігорю з голосінням Карла по Роланду. Порівнював більш значущу роль Ярославни в "Слові про похід Ігора Святославича" з ледь помітною роллю Альди в "Пісні про Роланда" й робив із того порівняння висновки на користь нашої пісні, як документу вищого становища жінки на Україні в XII столітті, а значить — і вищої культури тогочасної України. Вказував Коцовський також на такі паралельні появи в обох поемах, як тісний зв'язок людини з природою, як велике значення незвичайних явищ у природі (затміння сонця, бурі з громами, злету гайворона), як сни. Він зауважував, що як у "Пісні про Роланда", так і в "Слові про похід Ігоря Святославича" вихідним пунктом подій стала дрібна історична пригода — там побиття ар'єргарду французької армії Басками в Ронсевалі, тут — невдача походу Ігоря Святославича на Половців. Від себе я до тих давніх спостережень Коцовського додав би, що обидві военні катастрофи, оспівані в двох різних поемах, були попереджені перемогами й після обох катастроф, на завершення подій, наспіли хвилини радості — в старофранцузькій поемі з приводу хрещення еспанської цариці Брамимонди в столиці при великій здвигу народу, в нашій пісні з

оказії повороту Ігорового сина з полону й весілля його з Кончаківною в Києві. Цей паралелізм у розвитку акцій можна доповнити схожістю обох поем в основі, за темами, ідеями, настроєм, змалюванням характерів героїв і їх світоглядів.

Звертаючи увагу на подробиці, можна б ще відмітити схожість у висловах лицарського завзяття в Роланда й Ігоря, котрим у битві однаково краща від ганьби смерть; схожість у ніжності відносин між Роландом і Олівером, як і між Ігорем і

Всеволодом, навіть у самому розгарі битв; схожість у змалюванні безжурного нічлігу вояків після перемоги; однакове в обох поемах символізування невольницького упокорення пересіданням покороного з лицарського коня на просту шкапу, з княжого сидла в Кошцієве; однаково зазначуваний співаками факт, що вони співають про давнину згідно з переказаними фактами, за хронікою св. Жіля чи по билинах свого часу, і саме тому на їх пісні слід дивитись як на історичні (*chansons de geste*)."

У "Пісні про Роланда" чітко виражена ідеологія феодального суспільства, у якому вірне служіння васала своєму сюзерену було необговорюваним законом, а порушення його вважалося підлістю і зрадою. Однак риси мужньої стійкості, військової доблесті, безкорисливої дружби і вдумливого відношення до того, що відбувалося, не одержали в поемі, як і в чудовому пам'ятнику творчості українського народу "Слово о полку Ігореві", станово-феодальної приуроченості; навпроти, ці переконливі властивості доблесних захисників батьківщини — воєначальників і їхніх васалів, сприймалися як типові, загальнонародні. Ще в більшому ступені визнанню і співчуттю з боку широких народних мас сприяли думки про захист батьківщини, про ганьбу і небезпеку поразки, що червоною ниткою проходять через усю поему.

Феодальне суспільство з його різкою класовою боротьбою диференціацією, зі своєрідним пафосом станової лицарської героїки і рисами християнської релігійності викликало до життя десятки епічних сказань. Саме у Франції, де феодальні відносини склалися в класичній формі, виникло таке велике число героїчних поем. Різні по темі, обсягу і формі, ці поеми далеко не в однаковій мірі відбивали широкі народні інтереси. Деякі з них розповідали про криваві міжусобиці, про мстивих і корисливих баронів-загарбників, що визнавали єдиним законом право сильного й основою своєї моралі вважали насильство і сваволя; переконливим прикладом такого роду поем є поема "Рауль де Камбре". Особистий інтерес переважав у цих добутках, і вірне служіння сюзерену і державі втрачало обов'язковий характер для "невірних баронів". В інших епопеях тема вірності домінувала, і доля зрадника, зрадника батьківщини і порушника васальної клятви приводила його до відплати і сумного кінця. Чіткіше за все ця тема розроблена в поемах, що оповідають про війни Карла Великого, і, особливо, у "Пісні про Роланда".

Дійсні події VIII століття склали ядро "Пісні про Роланда". У 778 році в Піренеях на війська Карла Великого, котрі поверталися з іспанського походу, зробили напад баски. У кровопролитній битві були знищені кращі полки, загальної долі, за словами наближеного біографа Карла Ейнхарда, не уникли і кращі полководці. У "Життєписі Карла Великого" цього автора говориться: "У бої цьому убиті Еггіхард, королівський

стольник, Ансельм, пфальцграф і Хруодланд (тобто Роланд.), начальник Бретонської марки". Приватний епізод бою з басками, одновірцями французів (франків), піддався значному переосмисленню: замість басків з'явилися грізні араби-мусульмани, що захопили значні простори в Іспанії і вже не раз нападав на межі Франції. Поразка при Ронсевалі не покрило ганьбою французів, а лише сприяло виявленню їхньої хоробрості, уміння стояти на смерть, захищаючи свою батьківщину і прикриваючи тил головних сил, що відходять. Історичний намісник Бретонської марки став головним персонажем епічного сказання — Роландом, його зіткнення з вітчимом Гвенелоном і зрадництво останнього стали основою сюжету. З'явилися і нові подробиці, що характеризують ворогуючі табори і їхніх полководців. Історичному Карлові Великому був протипоставлений сарацинський цар Марсилій, особа вигадана. Змістилися в часі і просторі події і їх учасники: хрестові походи XI століття додали нове ідейне фарбування всій поемі в цілому. Хоча історична вірогідність у "Пісні про Роланда" не дотримана, однак риси далекого минулого знайшли в ній своє поетичне осмислення.

Час виникнення поеми, її походження, можливе авторство — усі ці питання викликають дотепер розбіжності і не одержали остаточного рішення. Вірогідно відомо, що події VII сторіччя, про які говориться, поряд з більш пізніми, у "Пісні про Роланда", були записані в XII столітті, коли церковна монополія на писемність трохи ослабшала і світські тексти одержали відомі права на існування поряд з рукописами релігійного змісту. Цілком можливо, що до першої писемності редакція "Пісня про Роланда" існувала в усній передачі; жонглер-виконавець зовсім не мав потребу в рукописному тексті: у IX — X століттях сказання про Роланда ще з полюванням слухали і розспівували! Популярність сказання допомагала залученню нових персонажів і виникненню нових сюжетних ситуацій. Розширення обсягу невеликого спочатку добутку не могло задовольнити зацікавленого слухача; так, крім "Пісні про Роланда", виникли нові поеми циклічного характеру, де містився цілий ряд подробиць і доповнень як у відношенні головного героя, так і інших діючих облич.

Поряд з питанням про час виникнення епічної поеми завжди встає інший — про місце її походження і можливому авторі. Якщо погодитися з думкою, що "Пісня про Роланда" народилася в безпосередньому зв'язку з далекими подіями, що у ній відбиті, то тоді авторська проблема сильно ускладнюється; адже первісне зародження сказання можна зв'язати з народною творчістю, де приходить мати справа вже не з одним, а з багатьма творцями поеми, а також співаками, що изустно її передавали. Непрямим підтвердженням цього може служити розповідь англійського літописця Вільгельма Мальмсберійського про норманів, що прибуток із Франції і, беручи участь у битві проти англо-саксів при Гастингзі, пекли "кантилени Роланда", "щоб приклад цього чоловіка надихнув воїнів". Цінність цього свідчення літописця, що писав не пізніше 1125 року, не можна применшити. Залишається невирішеним суперечка про автора рукописного тексту. Самий древній рукопис — оксфордський, відноситься приблизно до 1170 року і дійшов до нас у гарній цілості. Наприкінці цього рукопису вказується, що оповіданню прийшов кінець і що "Турольдус стомився". Кропіткі розвідки вчених привели до того,

що були знайдені дані про декілька Турольдах, що за часом могли претендувати на авторство, чи вірніше співавторство рукописного тексту "Пісні". Можливо, що Турольд був дійсно кліриком, оскільки сильне релігійне забарвлення властиве цій поемі, але ступінь участі Турольда в її створенні і характер його творчої роботи залишилися неосвітленими.

Не менш важко встановити місце написання "Пісні". Сам текст поеми не дає точної вказівки, оскільки захоплене прославляння військових чеснот не присвячено строго до якого-небудь народу й епічна похвала звернена до багатьох: до анжуйців, нормандців, французів Іль-де-Франса, до баварців (поряд з визнанням доблесних якостей супротивника по зброї — сарацинів). Якщо виходити з особливостей мови рукопису й авторства Турольда, то можливим місцем написання сказання приходиться вважати північну Францію.

Епічний сюжет сказання відрізняється простотою і послідовністю, незважаючи на велику кількість діючих облич. Поштовхом до виникнення розбіжностей між Роландом і Гвенелоном є їхня сварка, викликана пропозицією Роланда відправити послом Карла Великого в Саргосу його вітчима Гвенелона. Прибуття сарацинського посла Бланкандрина, що, з доручення свого батька пануючи Марсилія, повинний був брехливими запевняннями в покірності й обіцянками рясної данини домогтися згоди Карда на висновок війська з Іспанії, викликало необхідність у зустрічному посольстві. Почесне і небезпечне доручення після довгих сперечань було покладено на Гвенелона, однак пропозиція пасинка Гвенелон розцінив, як образа, що вимагає мести, і надалі всі зрадництва, аж до зрадництва і зради, були їм пущені в хід.

Вершиною розвитку оповідання є Ронсевальська битва, що поділяється на два епізоди: бій ар'єргарду Роланда із сарацинами, що складають перше військо Марсилія, і продовження цієї битви вже з другим військом, коли франки піддалися поголовному знищенню. Саме тут, у цій центральній частині поеми, зосереджені такі важливі епізоди, як розбіжності Роланда з його другом Олів'єром, загибель франкських перів і прощання Роланда перед смертю з мечем.

У висновку поеми говориться про нищівний удар, що наносять головні сили, що повернулися, Карла полчищам невірних під предводительством Баліганта (цей епізод багатьма дослідниками вважається вставним і більш пізнім по своєму походженню), і лише після цього розказано про повернення Карла у свою столицю і про гідну відплату, що поніс зрадник Гвенелон.

Епічна за своєю формою поема може бути прирахована до того жанру історичних пісень, де події минулого в сильно видозміненому виді розказані переважно через перерахування військових описів, скріплених між собою скупими даними про долю окремих героїв. Розважливе використання образотворчих засобів, лаконізм і чіткість мови і стилю добутки спираються на виняткову стрункість його побудови. Паралелізм подій, що відбуваються, сполучається органічно з паралелізмом у підборі діючих облич. Дванадцятьом перам Франції відповідають дванадцять сарацинських, серед рівних по мужності полководців виділяються племінники государів — Роланд і Аельрот,

сивобородий римський імператор Карл Великий близький сарацинському еміру Баліганту; мають деяку подібність Гвенелон і сарацинський цар Марсилій. Характерно, що й інші діючі особи притягнуті для кращого виявлення особливостей кожної з ворогуючих сторін. Безсумнівно, більше уваги і місця приділене тим з них, що сильніше впливають на розвиток сюжету; у зв'язи з цим тільки деякі характери "Пісні" індивідуалізовані, більшість же чи наділяється тільки позитивними, чи негативними властивостями. На першому місці в поемі стоїть образ Ролана.

Використана література:

* Література західноєвропейського Середньовіччя. Вінниця: Нова книга, 2003. 464 с. — С.: 163-174.

* Василь Щурат. Передмова. // Пісня про Роланда. Львів, 1988. — С. 1-5.

* Фюман Ф. Пісня про Нібелунгів у прозовому переказі. К.: Веселка, 1989. 158 с. — С.: 5-8.